Risale-i Nur’da bir kavram: Vehhabilik

Mahiyeti acz, fakr ve zaaftan yoğrulan insan, dünyaya gelişinden itibaren büyük bir maceraya atılır. Çevresinde olup bitenlerle alakadar olur. Yakın çevresiyle alakadar olduğu gibi yıldızlarla, kainatla ve en önemlisi yaraticisiyla alakadar olur. Yaratıcının vahyiyle hayatı, değer yargıları değişir. “Otuzuncu Söz”deki anlatımla enenin hayır ciheti hayata rehber olur. İnsan Hz. İbrahim gibi hakikat ilmine de talip ise “La uhubbil âfilin” diyerek adım adım tevhide ulaşır. Onu için de içinde bulunduğu sosyal ortam ve yaşı onu bu maksadından alıkoyamaz.

Ancak vahyin anlaşılabilmesi için Yaratıcı, insana akıl bahşetmiştir. Vahiy üç killi muarrifi (Kitap, Resul ve Kainat) çözebilmek için verilen bir ilahi ikramdır.

Vahyin pratiğe dökülmesi: Sünnet-i seniyye

Hira mağarasında vahyin gelmesinden itibaren Hz. Peygamber hal, hareket ve tavırlarıyla insanlığa örnek olmuş, hakikat ilmini insanlara öğretmiştir. Nübüvvetin feyziyle ve in’ikasıyla inanılmaz kalp katılığına sahip şahıslar erişilmez yıldız olmuşlardır. İmam-ı Rabbani’nin dediği gibi Sünnet-i seniyyeyi esas tutan, Habibullahın zılli altında makam-ı mahbubiyete mazhar olur. Makam-ı mahbubiyete ulaşan insan için sırr-ı kainat çözülmüş, aczin kuvvet, fakrın Rahman ismine ulaştırıcı bir güç olduğu, her şeyin mana-i harfi ile bir değer ifade ettiği anlaşılmıştır.

İslam tarihinin genel seyrine baktığımızda Hz. Peygamber dönemi ve özellikle Hz. Ali dönemine kadarki devirde Kur’an’ın anlaşılmasında, kulluk prensiplerinde bir anlaşılamazlık, bir yorum farklılığı yoktu. İslam sınırlarının genişlemesi neticesinde, özellikle farklı dinlerin, kültürlerin İslam sınırlarına dahil olmasıyla ve siyaset fitnesinin İslam’a bulaşmasıyla bid’a tabir edilen ve İslam’ın aslında olmayan hurafeler dine girmiştir. Bu noktada en önemli iki etken, Yunan Felsefesi ve İran milliyetinin ayrılmaz parçası olan Mecusiliktir. Özellikle Yunan Felsefesinin etkileriyle İslami olmayan İslami ekoller ortaya çıkmış ve Kur’an’ın aslına, özüne aykırı bir çok fikir ortaya atmışlardır. Bunlardan Mutezile ve Cebriye Allah’ın sıfat ve şuunatında, kader ve cüz’i irade gibi mesellerde hataya düşmüş, nurlu Sünnet-i seniyye yolundan çıkarak batağa saplanmışlardır.

Vehhabiliğin fikri altyapısı

Sünnet-i Seniyye çizgisinden sapmalar sadece o yıllara mahsus kalmamış, sonraki yıllara da sirayet itmiştir. Böyle olunca da bid’a ve dalalet mezhepleri sona ermemiştir. Zaten illetin yerine hikmetin ikame edildiği, ahiret yerine dünyanın asıl maksat yapıldığı bir ortamda sona ermesi de beklenemezdi. Nitekim 18. yüzyılda ortaya çıkan ve Sünnet-i seniyye çizgisiyle bağdaştırılması imkansız olan Vehhabilik de böyle bir mezheptir.

Vehhabiliğin kökü İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el Cevzi’ye dayanır. Kurumsal olarak ortaya çıkışı bu imamlardan yaklaşık

400 yıl sonradır. Yani Vehhabilik, Teymiyye ve Cevzi'nin yorum ve aksiyonları temel alınarak ortaya atılmıştır.

İbn Teymiyye, Abbasi Devletinin Moğollar tarafından ortadan kaldırılmasıyla Müslümanların siyasi otoriteden yoksun hale geldiği, başta kültür ve medeniyet şehri Bağdat olmak üzere pek çok yerleşim biriminin tahrip edildiği, Haçlı saldırılarının devam ettiği, bid'a ehli veya sapık fırkaların iç isyanlara giriştiği ve ümmet içinde bir çok yeni tartışma ve temayülü alevlendirdiği, mezhep taassubunun son derece yaygın olduğu, dini ve siyasi her fırkanın kendi görüşlerinin üstün gelmesi için muhaliflerini yok etmeyi göze aldığı ve hurafelerin alabildiğine yayıldığı bir ortamda yaşamıştır.

Evvelce de belirttiğimiz gibi Felsefe ve Tabiat Bilimlerinin İslam aleminde son derece yaygınlaştığı bir ortamda yetişen İbn Teymiyye, İslam toplumunda sosyal ve dini ıslahatlar gerçekleştirmek için büyük gayret sarfetmiştir. Kendisini Selefi olarak tanımlar. Örnek aldığı kişiler Selef-i salihindir. Diğerlerini şiddetle reddeder.

Kendine rehber edindiği bir düstur vardır: Kur'an ve Resulün dışındaki her şeye sırtını döner.

İbn Teymiyye Tasavvuf, Panteizm (Vahdet-i Vücut), Kelam, Felsefe ve tüm batıl itikadların İslam'ı aslından uzaklaştırdığını savunmuştur. Nebilerin ve velilerin türbelerinin ziyaretini engellemeye çalışmıştır. Şahsı itibariyle radikal ve aksiyonerdir. Ancak ilmi birikimi inkar edilemeyecek kadar derindir.

İbn Teymiyye, Kelam ve Felsefenin İslam dışı olduğunu; Cüveyni, Gazali ve Şehristani gibi hayatlarını bu ilimlere adamış kelamcıların, neticede eksikliklerini fark ederek Kur'an'a yöneldiklerini söyler.

İbn Teymiyye özellikle Mutezile imamlarına karşı çıkmış, onlarla mücadele etmiştir. "Rasyonalist İslamcı" olarak bilinen Mutezilelerin "akıl her şeyi bulabilir" şeklinde kabaca tasvir edebileceğimiz fikirlerine şiddetle karşı çıkmıştır. Bununla kalmayan İbn Teymiyye, Eşarilik akımıyla bile müzakerelere girişmiş, görüşlerine karşı çıkmıştır. (İbn Teymiyye-Eşari çekişmesi konumuzun dışındadır. Burada bunların belirtilme nedeni, Vehhabiliğin ilmi alt yapısını göstermektir.)

İbn Teymiyye'nin Mutezilelerle giriştiği müzakereler, genelde, Allah'ın Zat ve sıfatı, akıl-vahiy ilişkisi… gibi konularda gerçekleşmiştir.

İbn Teymiyye'ye göre kelamcılar sistemlerini sadece akıl, hadisçiler nakil, sufiler ise irade üzerine kurmuşlardır. Kendisi akıl-nakil ve iradeyi bir bütün halinde uzlaştırmaya ve bunlar arasında bir ahenk kurmaya çalışmıştır.

İbn Teymiyye, Vahdet-i Vücut anlayışına şiddetle karşıdır ve İslam'a aykırı bulur. Muhyiddin-i Arabi'ye Füsusu'l Hikem'i okuyuncaya kadar ilgi duymuş, bu eseri okuduktan sonra bunların İslamla bağdaşır fikirler olamayacağını ileri sürmüş ve şiddetle karşı çıkmıştır.

Teymiyye, tasavvufun zühd ve ahlak boyutunu kabul eder. İlk dönem mutasavvıflarına olumlu yaklaşır. Ancak tasavvuf felsefesine, özellikle hulul, ittihad, vahdet-i vücud gibi kavramlarla ifade edilen görüşlere çok sert tenkitler yöneltmiştir.

İbn Teymiyye vahdet-i vücudcuları, "Allah'ın, nebilerin ve velilerin kaplarıyla insanlara küfür ve sapıklık şarabı içiren, gerçek velilerin ifadeleri içine münafıkların ve kafirlerin sözlerini yerleştirip Müslümanlara sunarlar" diye anlatır.

Tasavvuf ehlinin kendine özgü kıyafet giymelerini de eleştirir.

Kitap ve Sünnetin dışına çıktığına inandığı mutasavvıflara "Şeytanın Velileri" adını vermiştir.

Vehhabiliğin çıkışı

İbn Teymiyye'nin alt yapısını oluşturduğu Vehhabilik, yıllar sonra ortaya çıkmış olan bir akımdır. Kurucusu Teym kabilesinden olan Muhammed bin Abd al Vahhab'dır. 28. Mektub'ta işaret edildiği üzere Vehhabilik, Necid Bölgesinde ortaya çıkmıştır. Necid Bölgesi Haricilerin Hz. Ali tarafından bozguna uğratıldığı, Müseylime-i Kezzab'ın yalancı Peygamberliğini ilan ettiği, bu nedenle Halid Bin Velid'in kılıcıyla Necid Havalisinin bozguna uğratıldığı bir mekandır. Ayrıca 9-12. asırlarda İslam alemini sarsan başka bir heterodoks hareket olan Karmatilik de bu çevreden çıkmıştır.

İşte Muhammed bin Abd al Vahhab böyle bir çevrede, 1703 senesinde doğdu. Küçük yaştan itibaren ilim tahsil etti. Babasından-babası da bir Hanbeli Alimi-tefsir, hadis, fıkıh ve edebiyat gibi ilimleri öğrendi. İlerleyen yaşlarında İbn Teymiyye'nin fikirlerini öğrendi ve ona ittiba etti. (İttibaı onay tarzındadır, zira aralarında yaklaşık 400 yıl vardır.) Giriştiği müzakerelerde dini bilgilerin doğrudan doğruya Kur'an'dan ve hadisten öğrenilmesi gerektiğini savunmuştur. Özellikle belirtilmesi gereken bir konu şudur: "İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el Cevzi'nin memnu addettikleri bir şeyi Abd al Vahhab küfrü mucib ef'al kabul etmiş, muhaliflerini şiddetle reddetmiş, Asr-ı saadetten sonra zuhura gelen bid'aları ortadan kaldırmak hırsıyla harekete geçmiştir."

İbadetin dorudan doğruya Allah'a olması gerektiğini, vesilenin caiz olmadığını savunmuş, Allah'ın gayrine yemin ve duayı, enbiya ve evliyanın birini yad ile yardım dilemeyi, Ravza-i Mutahharayı, Kubur-u Enbiyayı ve Salihinin mezarını ziyaret etmeyi haram saymıştır. Kur'an'ı bırakıp Delail-i Hayrat okumak bid'attır. Kubbeler, minareler Abd al Vahhab'a göre bid'attır.

Bediüzzaman'ın "Vehhabilerin dahi imamları" olarak tanımladığı İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el Cevzi gibi zatlar, Muhyiddin-i Arabi'ye karşı fazla hücum etmişler, bir çok evliyayı inkar ve tekfir etmişlerdir. Şialara karşı, Hz. Ebu Bekir'in Hz. Ali'den daha faziletli olduğunu ispat için, Hz. Ali'nin-ki, ilmin kapısıdır-kıymetini düşürmüşlerdir. Harika faziletlerini adileştirmişlerdir. Ayrıca Hanbeli mezhebinin zahiri katılığından ve Alevilere karşı muhalefet eden yapısından din namına istifade etmişler ve bir kısım evliyanın türbelerini tahrip etmişlerdir. 28. Mektup'ta belirtildiği üzere ortaya çıkmalarında gelir eşitsizliğini ve adaletsizliğini doğuran sosyal ve ekonomik olaylar ve menfi milliyet fikri büyük rol oynamıştır. Menfi milliyetin mukaddesat-ı diniyeye hürmetkar olamaması, bahane buldukça ilişmeye yol açıyor. Vehhabiler de bu anlayıştan dolayı birçok anane-i İslamiyeye saldırıyorlar.

İslamiyet'i bid'a ve dalaletten kurtarmak saikiyle ortaya çıkan Vehhabilik, zamanla-28. Mektup'ta belirtildiği gibi-sosyal-siyasal ve ekonomik nedenlerden ve menfi milliyetçilik fikrinden etkilenmiş ve mecraını sapıtarak bid'aya müsait bir mezhebe dönüşmüştür. Vehhabilik meselesi sadece Abd al Vahhab ve yandaşlarının bir radikal hareketi değildir. Ehl-i Sünnet ve Cemaatin de Vehhabilik meselesinden çıkaracağı çok hikmetli dersler vardır. Ziyaret-i kubur (mezar ziyareti) ve makberistana hürmet-i şer'iyenin su-i istimali, yani mana-i harfi cihetiyle kalmayıp, kasden evliyanın mezarından, şahsından medet umma halleri ortaya çıkınca kader-i İlahi bu şirk kokan hallerden zalim Vehhabi kılıncıyla insanları kurtarmıştır.

Ayrıca insanların esbaba yaklaşması, eşyanın melekut cihetinden uzaklaşmaları da Tevhid hakikatine zıt olduğu için kader-i İlahi bunu tadil etmek istemiş ve Vehhabi tasallutuna izin vermiştir.

Said Nursi, Vehhabilerin bunca seyyiat ve tahribine rağmen namaza çok dikkat etmelerini ve şeriatın hükümlerine uygun hareket etmeye çalışmalarını övmektedir. Onların dine karşı lakaytlıktan dolayı şeair-i İslamiyeyi tahrip edenlerden ayrı olduğunu, dinin taassubu namına tecavüz ettiklerini belirtir ve köklerinin dışarıda olmadığından dolayı kolay yola gelebileceklerini ifade eder.

Modern Vehhabilik: "Kur'an Müslümanlığı"

Said Nursi'nin Telvihat-ı Tis'a Risalesi'nde ifade ettiği Vahdet-i Vücut hakkında görüşlerine bakılırsa, geleneksel Vehhabi anlayışı ile Risale-i Nur anlayışının farklılıkları görülebilecektir.

Bu Risalede Vahdet-i Vücut anlayışının kökeni, ehass-ı havasla avamın anlayışının farklılığı anlatılmakta ve tabiri caizse herkese layık olduğu hüküm verilmektedir. Buraya kadar anlattıklarımızdan sonra ortaya şöyle bir gerçek çıkıyor: Vehhabilerin ortaya çıkış nedenleri bid'a ve dalaleti ortadan kaldırmak iken, evvelce de söylediğimiz gibi sosyal-ekonomik ve tarihi nedenlerden ve menfi milliyet fikrinden sıyrılamamaları onların bid'aya müsait bir mezhebe dönüşmelerine neden olmuştur. Vehhabilerin metod hatasına düşmesini ise Said Nursi "… O muharrip dahi, onları tadil etmek ve ifratlarını kırmak lazım gelirken, öyle yapmayıp, bilakis o da tefrit edip köküyle kesmeye başladı" şeklinde ifade etmiştir. (Burada, Risale-i Nur mesleğinde bid'a ile mücadelenin çok önemli bir yer tuttuğunu ve 27. Söz, 28. Mektup, 29. Mektup ve bazı diğer Risalelerde "ulemau's-su" ve "ehl-i bid'a"ya yöneltilen eleştirilerin Vehhabi tasallutundan çok farklı olduğunu ve ilmi hüviyet taşıdığı için 21. yüzyıl insanına çok önemli mesajlar verdiğini belirtmek

isteriz.)

Resul-i Ekrem (a.s.m.) hilkaten en mutedil bir vaziyette ve en mükemmel bir surette halk edildiğinden, hareketi, ahlakı ve tavırları da istikamet üzerine gitmiştir. İfrat ve tefritten kaçınmış, her zaman vasat sınırını muhafaza etmiştir. (11. Lem'a)

Böyle bir zatın hal ve tavırları Kur'anidir, vahyidir. Dolayısıyla İslam'ın özüne, ruhuna uygundur. Bu yüzden Sünnet-i seniyye nurdur, ölçektir. İmani ve İslami hizmet prensibiyle ortaya çıkanlarda Sünnet-i seniyyeye uygunluk aramak aklın gereğidir.

Onun için mü'minin uyanık olması gerekir. Aynı zamanda haddini de bilmesi gerekir. İbn Teymiyye gibi bir allamenin bile zaman zaman hataya düştüğü Kur'ani ve Sünnete uygun yaşam tarzlarında, ufacık ilmiyle bir Müslüman veya Müslüman adayı nasıl doğrudan Kur'an'ı anlayabilecektir!

Günümüzde popüler kavramlardan birisi de Kur'an Müslümanlığıdır. Görünüşte cazibedar görülen bu kavram aslında sloganiktir. Zira hiç bir alim Kur'an dışında Müslümanlık diye bir görüş ortaya atmış değildir. İşin acı ve kasıtlı yanı Kur'an Müslümanlığı ile tarikat ve cemaatlere yönelik bir saldırı hareketinin varlığıdır. Örneğin "bizim Said Nursi'ye ihtiyacımız yok. Biz Kur'an'dan öğreniriz." gibi modern Vehhabilik anlayışı günümüzde yaygındır.

Bu tarz görüşler ya inanılmaz bir cahillikten, cehl-i mürekkepten veyahut Risale-i Nur mesleğine Vehhabi kafalıların taarruzundan başka bir şey değildir.

Vehhabiliğin zamanla değişmesi, dönüşmesi ve Teymiyye ve İbn Kayyim el Cevzi dönemindeki halinden daha radikal olması, insanları daha hikmetli davranmaya sevk etmektedir. Zira Muhammed bin Abd al Vahhab, girişmiş olduğu faaliyetlerde, işlediği cinayetlerde hep din namına hareket ettiğini, dindeki bid'aları temizlemek için uğraştığını belirtmiş ve kendisine soru yöneltildiğinde de İbn Teymiyye'yi delil göstermiştir. Ne yazık ki, Teymiyye'nin-hangi saik ile hareket etmiş olursa olsun-fikirleri Vehhabilik gibi radikal ve heterodoks bir mezhebin oluşmasına yol açmıştır. Bu yüzden Risale-i Nur'un esasından birisi olan şefkatin ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermek isteriz.